

TÖRTÉNELMI LAPOK.

Együttal a Kolozsvárt létesített Országos Történelmi Ereklje-Múzeum, a Honvéd-egyletek, valamint a Kolozsvári Márcz. 15. Állandó Bizottság, a Kossuth Lajos-asztaltársaság hivatalos közlönye.

SZERKESZTŐ-BIZOTTSÁG:

**Szigeti Miklós ezredes, alelnök, Esterházy Miguel gr., Gámán Zsigmond, Huszár Sándor br.
Köváry László, Nagy Lajos.**

FELELŐS SZERKESZTŐ:

KUSZKÓ ISTVÁN

AZ ORSZ. TÖRTÉNELMI EREKLYE-MUZEUM IGAZGATÓ ÖRE.

RENDES MUNKATÁRSAK:

B.-Hunyadról: Gyarmathy Zsigmondné. Beszterczéről: Csernátoni Gyula dr. Brassóból: Baráczy Sándor, Koós Ferencz. Budapestről: Bartha Miklós, dr. Ferenczy Zoltán, Hegedüs István dr., Hentaller Lajos, Jókai Mór, Kreith Béla gr., Reiner Zsigmond dr., Szinnyei József id. Déváról: Dr. Veress Endre. Győr-
ből: Vajda Emil dr. K.-Vásárhelyről: Balogh Vendel dr. Kolozsvárról: Deáky Albert, De Gerando Antoina, Erdélyi Károly dr., Hory Béla, Kovács János, Kuskó Istvánné, Márki Sándor dr., Szádeczky Lajos dr. Versényi György dr. Lugosról: Dengi János dr. Nagy-Bányáról: Törökfalvi Pap Zsigmond. Nagyvárad-
ról: Hegyesi Márton. Sátoralja-Ujhelyről: Matolay Etele. Szamosujvárról: Kádár József. Vizaknáról: Szentkatolnai Bakk Endre. Zala-Egerszegről: Borbély György.

Fényképező munkatársak: Dunky Ferencz, Dunky Kálmán Kolozsvárról, Ragács Gyula Szolnokról.

Szerkesztőség és kiadóhivatal,

hová a lapot illető minden küldemény intézendő: Kolozsvár, Széchenyi-tér 20. sz. Országos Történelmi Ereklje-Múzeum helyiségébe.

A m. kir. posta-takarépképző clearing és cheque forgalmában a kiadóhivatal száma 3213.

Megjelenik minden hó 1-én és 15-én.

Ára negyedévre 2 korona. — Külföldre 2 korona 50 fillér.

A lap az első évfolyamtól megrendelhető. — Diszes borítékba kötve az I., II., III., IV., V., VI. és VII. évfolyam ára 60 korona.

===== **Egyes szám ára 40 fillér.** =====

Lapunk mai száma a borítékkal 12 oldalra terjed.

TARTALOM.

A 7. szám tartalma.

Oldal.

- Töredékek egy aradi fogoly naplójából.
Pfenningdorf Sándor ezredes ha-
gyatékából. (Folytatás.) . . . . . 65—66
- Pfenningdorf Sándor, az aradi foglyok
és a magyar nők. Irta Kovács Ernő 66—68

Tárcsa.

- Emlékirataim. Czetz János honvéd-
tábornoktól. Fordította: Strasser Mi-
hály. — A viharok korszaka. (Foly-
tatás.) . . . . . 66—67
- Kirándulás terve Czetz János 48—49-
beli honvéd tábornok meglátogatá-
sára . . . . . 68—69
- Komáromi Kovács Lőrincz őrnagy (Kép-
pel) 69
- Az erd. r. kath. világi és szerzetes pap-
ság az 1848—49-iki szabadságharcz
alatt. Szentkatolnai Bakk Endre.
(Folytatás.) . . . . . 69—72

Gyűjtemény.

- Bíró József főhadnagy. (Képpel.) — Ba-
goly Ferencz. — Bohusnak Nándor.
— Fozkan Sándor. — Almási Gle-
vitzky Sándor. — Hendelevics Laj-
os. — Hotozer János. — Kovács
Kifor István. — Landsthaler An-
tal. — Meszena János. — Tótpró-
nai és blatnicai Prónay Ádám. —
Szabó István. — Spira Fülöp Szi-
lárd. — Tereskei Frideczky Lajos.
— Zábori Márczy Mihály . . . . . 70—72

Különfélék.

- Az ereklye muzeum ünnepélyes meg-
nyitása Győrött. — A Kossuth La-
jos helyett Munkács várában fel-
akasztott szobor igazolása. — Buda-
vár visszavételének képe. 72

Borítékon:

- Czecz tábornok nem jön haza. — Bol-
dog karácsonyi ünnepeket! — Ter-
jesszük a Történelmi Lapokat. —
Az ereklye muzeum vidéki köreinek
akeziója. — Kossuth emlék a törzs-
előfizetőknek. — Kossuth Lajos he-
lyett felakasztott szobor. — Erdé-
lyi róm. kath. papok a szabadság-
harcz alatt. — Kossuth Lajos véd-
egylete. — Kérés a papsághoz. —
Előfizetési felhívás.

Czetz tábornok nem jön haza. Lapunk
jelen számának kinyomatása után olvastuk a
Budapesti Hírlap decz. 18 számában a követ-
kező sorokat:

Czetz tábornok nem jön haza. A minap már
hire jött, hogy Czetz János negyvennyolczas tá-
bornok betegsége miatt kénytelen lemondani ar-
ról, hogy visszatérjen hazájába, a mit már ré-
gen tervezgetett. A nagy idők e tiszteletreméltó
veteránjáról most újabb hirt kapunk Buenos-
Aireszből, a honnan egy hazánkfia, Krausz La-
jos szerkesztő és könyvkiadó levelet irt Buda-
pestre Körösi Albin tanárnak. — A tábornok
gyakran meg szokta látogatni Krauszt s el-elpa-
naszolja neki, hogy mennyire vágyódik vissza
hazájába, de hát hiába: beteg. Nehogy valaki
meggyanusítsa legtisztább hazafiságát, orvosi bi-
zonyítványát Krausz Lajos megküldötte Körösi
tanárnak, a kinek szívessegeiből itt közöljük:

*Czetz János F. magyar származású tá-
bornok, 80 éves, özvegy, lakik Cordobai utca
1837 sz. a., a következő betegségekben szenved:
előrehaladott véredény-elmészesedés, szemhályog,
mely a látást lehetetlenné teszi, idült légcső-
hurut, állandó légcsőtágulással párosítva, láb-
ekcéma és általános elgyengülés. Ezek a körülmé-
nyek teljesen képtelenné teszik őt arra, hogy
hosszu tengeri utra keljen, mely életét komoly
veszedelemnek tekintheti. Buenos-Aires, 1902.
szept. 30. Antonio C. Ganaulfo.*

Szomorú hír ez szabadságharczunk ősz baj-
nokáról s minden jó magyar ember szívből ki-
vánja, hogy a tábornok visszakapja egészségét.

**Boldog karácsonyi ünnepeket kívánunk
t. olvasóinknak.** A Történelmi Lapok jelen száma
utolsó ebben a polgári évben. Legközelebbi száma
már január els jével jelenik meg. Tárgymutatót
és bekötési táblát ez évi folyamnak nem készít-
tetünk. A Kossuth születésének 100 éves évfor-
dulója óta eltelt egy negyed év alatt havonta
kétszer megjelenő lapunkból nem telt ki egy
kötetre való. Így tehát a folyó évi és a jövő é.
folyamot egy kötetbe és egy tárgymutatóba fog-
juk összefoglalni. Így egy kötetben fogják olva-
sóink kapni Czetz tábornok, Pfenningdorf és
Szentkatolnai folytatásos naplóját. Az előfizetésre
nézve tájékoztatjuk lapunk olvasóit, hogy 1902
évre 2 korona, 1903-ra pedig 8 korona esedé-
kes. Szíveskedjenek postautalvánnyal, vagy pe-
dig az októberi számhoz mellékelt befizetési lap-
pal az összeget beküldeni, hogy a lap kiadása
körüli fennakadás ne forduljon elő.

A Történelmi Lapok jövő évi folyamának
1. számát lehetőleg még újév előtt olvasóink
kezeibe juttatjuk.

TÖRTÉNELMI LAPOK.

Az orsz. tört. ereklye-muzeum, a honvéd-egyletek és több hazafias egylet hivatalos közlönye.

Felelős szerkesztő:
KUSZKÓ ISTVÁN
az orsz. tört. ereklye-muzeum igazg. őre.

A lap szellemi és anyagi részét illető közlemények az orsz. tört. ereklye-muzeum igazgató őrre címére küldendők.

Szerkesztőség és kiadóhivatal:
Kolozsvár, Széchenyi-tér 20. sz.

Előfizetési díjak:
1/4 évre 2 kor., 1/2 évre 4 kor.,
egy évre 8 kor.

A m. posta-takarékpénztár claering-és cheque-forgalmában a kiadóhivatal száma: 3213

Töredékek

egy aradi fogoly naplójából.

Pfenningsdorf Sándor hagyatékából.

(Folytatás.)

Megkértem őt, hogy tartsa magánál — ha lehetséges — lovaimat és küldje azokat adandó alkalommal C . . . . . g*.)-ba. Ő késznek nyilatkozott kívánságom teljesítésére, mire én lovaimat inasommal együtt hátrahagyva, egyedül s gyalog távoztam. A legközelebbi utczasarokba állva, megvártam míg kocsim a többiek után haladva hozzám ért, csatlakoztam a menethez s felültem kocsimra, a melyt csak a várfalak alatt hagytam el.

Délelőtt 11 óra volt, a mikor odaérkeztünk. Itt ismét 2 és fél óra hosszúságú táboroztunk; előbb nem engedtek be bennünket a várba.

Ezalatt tiszték és polgári egyének jöttek közénk, hogy lovakat vásároljanak, biztatva azzal bennünket, hogy lovainkat úgy is elveszik. Ezt becsületszavukra is állították. Sokan neveltségű áron adtak tul lovaikon; a legtöbben azonban nem akartak hinni ezeknek a borzalmas históriáknak s nem akartak megválni lovaiktól, az egyetlen jószágtól, a mivel még bírtak . . .

Egyszerre csak megjelent egy cs. kir. bizottság s felírta az összes lovak s kocsik számát tulajdonosaik nevével együtt.

Ez a körülmény többet közülünk gyanakvóvá tett; sokfelől lehetett azonban hallani, hogy ez az összeírás csak a rend kedvéért eszközöltetik; a lovak ugyanis künmmaradnak s állami kezelés alá jutnak míg a mi sorunk felett döntés történik.

Ez a kijelentés egy néhány józanészű bajtársunknak bizonyára szegyet üthetett a fejébe, de egyik se szólt egy szót se. Délután 2 óra tájban parancsot kaptunk a vár belsejébe való bevonulásra.

Itt egyik segített a másiknak a hadjárat és a 13

nap fogságból visszamaradt holmijait bevinni, minthogy a szolgáltnak a lovaknál kellett maradniok.

A várban 12 üres bástyaboltot jelöltek ki számunkra, azokat, a melyeket eleitől fogva kórháznak használták. A mennyire lehetett, az egy ezredbeliek együtt maradtak s ugyanazon kasamattában foglaltak helyet. Az est gyorsan bekövetkezett s miután — sokan közülünk — egyiket-másikat megszólítva, az összes helyiségeken végigjártak, csakhamar nyugalomra tértek. Fekvőhelyül a csupasz föld szolgált, fejköcsünk a köpenyszák vagy más ruhadarab volt. Megtörve a sok fáradságtól testben és lélekben, mindnyájan lefeküdtünk.

Mielőtt én is nyugalomra tértem volna, belém karol egyik barátom K . . . . r, azelőtt ezredhadbíró s a következő szavakat intézi hozzám:

„Tudod-e barátom, hogy mi még mindig a statárium alatt állunk?, hogy H . . . . u holnap mindnyájunkat kivégeztethet? Mai bejövetelünkkor halottam ilyesfélét; két tiszt haladt el mellettem s ha jól értettem, azt beszélték, hogy holnap a lázadók összes törzstiszteit főbelövök.“ „Hallod barátom, ez rossz tréfa lenne!“

„Rettenetes“ — felelém neki — „de nincs más hátra, mint türelemmel lenni.“ Kölesönösen jó éjt kívánva egymásnak, elfoglaltuk fekvőhelyünket — a többiek mellett a földön.

Sokan értesülhettek erről; de egyik se szólt róla egy szót se, mint a hogy ezt én se tettem. Még éjjeli három óra ütését is hallottam.

Halotti csend volt körülöttem — bár nem hiszem, hogy mindnyájan aludtak volna.

Rettenetes egy éjszaka volt! A kimerültség győzedelmeskedett fizikai erőnk felett; a természet is követelte adóját, nyugalomra intve engem. Azt gondoltam magamban: nem-e az utolsó alvás lesz ez életemben, miért irigyeljem ezt már magamtól? Ezzel a gondolattal csendes álomba merültem, 9 óra volt már, a mikor fölébredtem. Mindenki már talpon volt, ki be jártak s örömmel vettem észre, hogy az arczok vidámabbak, mint az este. Meg is tudtam ennek az okát azonnal. Az a hír terjedt el ugyanis, hogy a császár hadsegéde érkezett meg az éjjel s rendeletet hozott a statáriumi halálítéletek felfüggesztéséről.

Kovacs Lorincz 48—49. őrnagy.

*) Valószínűleg Kolozsvár, fordító a hűség kedvéért az eredeti német szövegü rövidítést használta.

Eleinte nem akartam hinni ezeknek a híreszteléseknek, azonban a mikor minden oldalról megnyugtató biztossággal állították a lényt, köszönetet rebegettem Istennek mindazok életéért, a kik felől a balsors tegnap tán még másként határozott.

Önkéntelenül foglalkoztam a gondolattal, a mely hosszu időn át fogva tartott:

„Egyszer tul estünk volna rajta!!!“

Három napon át álltak lovak és a kocsik a váron kívül; csak némely — még hü — szolga utján a kiknek sikerült még a szó legszorosabb értelmében magukat becsempészniök, — tudtuk meg, hogy a lovak még mindig künn vannak.

Egyik-másik a szolgálk közül, a kik már fölfüllel meghallották, hogy a lovakat és kocsikat elkobozzák, azért biztositottak maguknak kárpótlást teljesített szolgálataikért, hogy a lovakkal és kocsikkal együtt megszöktek.

Ez nagyon könnyen is sikerült nekik, miután a felügyeletet nem a leglelküimeretesebben gyakorolták.

A negyedik napon, a mikor reggel kasamattáinkból kijöttünk, a lovakat és kocsikat a vár udvarán találtuk; az utóbbiakban látható nyomott hagyot az utolsó három napon szenvedett mostoha bánásmód.

Most már egész bizonyossággal állították, hogy a lovak már a magas kincstár tulajdonai; holnap már le is lesznek bélyegezve. S tényleg, másnap megjelent L . . . . . g tábornok; ennek felügyelete alatt a lovakat újból összerakák; a megfelelőket, köztük a legnemesebb vérbeli lovakat, besorozták, a többieket — csak csekély számban — a melyek fordított bélyeggel lettek ellátva, a legtöbbet gerőnek eladták.

Most néhány szegény honvédnek, a kinek egész vagyonát négy vagy öt ló képezte — tanuja kellett lennie, miként kinek itt el tulajdonával a nélkül, hogy még gondolatban is ellenkezhetett volna.

(Folytatása következik.)

TÁRCZA.

Emlékirataim.

Irta: *Czets János tábornok.*

— Utányomási jog fentartva. —

A viharok korszaka.

(Folytatás.)

Augusztus hóban nyílt törésre került a dolog Horvátország és Magyarország között. Augusztus 14-én megvonták István főherceg nádortól a helyettesítési meghatalmazást, mire egy monstre küldöttség utazott Bécsbe, hogy az udvarnál kihallgatást eszközöljön ki. A bécsi udvar titkos hozzájárulásának tudatában és a Camarilla által felszólítva, Jellasic bevonult a horvát hadsereggel Magyarországra, a hol időközben Kossuth Lajos vette át a kormány vezetését.

A császár által az országba küldött helytartót, Lamberg grófot, szept. 28-án a régi hajóhidon meggyilkolták. Ez volt a jeladás a felkelésre, a mely az egész országban, mint egy vihar terjedt el, ingerelve s fokozva az Ausztriában hatalmon levők esztelen rendszabályai által, kik nem tartották alkalmasnak a napi kérdések békés megoldását.

A magyarok voltak azok — minden szemrehányástól menten — kik először léptek a harc terére.

Pfenningsdorf Sándor.

az aradi foglyok s a magyar nők.

Vác, 1902. november 21.

Tisztelt Szerkesztő Ur!

Miután a Történelmi Lapoknak már a 2-ik számában van közölve Pfenningsdorf Sándor aradi fogoly naplójából részlet, annak érdekében van szerencsém annak személyiségéről a naplómban feljegyzett néhány adattal szolgálni. En, ki vele fiatalkori társ voltam és Aradon 6 éven át fogolytársa, ismerem az ő fiatalkorát és egész multját, tehát a történelem érdekében is akarok személyére vonatkozólag ismertetést közölni.

Ő egy kolozsvári Pfenningsdorf orvosnak az adoptált fia volt és szolgált a 2-ik sz. akkori Hannover király nevű huszárezrednél 1847-ig mint kadét, majd azután hadnagy — és 1849. évben kapitány, a mikor is az ujonnan alakult 18-ik számú Attila huszárokhoz mint őrnagy ment s az is maradt. — Tehát nem ezredes, a mint a Történelmi Lapokban említve van.¹

Az aradi fogságba kerülven 1849. év augusztus hóban, mint fiatal, 23 éves ifju, ott 1850. január 16-án el lett itélve golyó általi halálról 12 évi várfogságra, vasban és ott ült fogságot 1856. év aug. 25-ig, tehát teljes hat évet.

Naplóimba ő róla a következőket jegyeztem.

Ő egy középmagas, barna hajzatu, piros arcszínű fiatal ember volt, csinos külsejű s az aradi foglyoknak Adoniza, finom modorral, pezsgő életkedvvel és művészeti hajlammal, különösen az olajfestészetben, a miben én vele együtt működtem.

Az aradi jótékony nőegylet főtágjainak, a két özvegy Vásárhelyinének kedvence volt.

¹ Néhai Biasini Domokos adta át bilincset, mint ezredesét. Szerk.

A későbbi kor történetíróinak lesz feladata az 1848-49-iki eseményeket tárgyilagosan megítélni.

Októberben Bécsben is kitört a forradalom s a magyarok elhatározták, hogy 18.000 emberrel a bécsi felkelők segítségére mennek. Ez a sereg azonban kicsiny volt s különben is későn ért a segítség Bécs alá.

Okt. 30-án Schwechatnál összeütközés történt, a melynek következtében a magyarok visszavonulni voltak kénytelenek. Bécs okt. 31-én Windischgraetz hatalmába került, ki most már a magyar hadseregnek tizennégy napos határidőt tűzött ki a fegyverek letételére. A mikor ez a határidő letelt, Windischgraetz a hadi állapotot Magyarországgal szemben beálltnak jelentette ki és késedelem nélkül bevonult az országba. A bevonulás hírének vételekor azonnal egy bizottság alakult a nemzeti védelemre Nyári Pál s Kossuth Lajossal élén. Felhívásokat bocsátottak széjjel az egész országba úgy, hogy néhány nap alatt legalább is 50.000 ember sorakozott mindenféle fegyvernemből, a zászlók alá. A főváros, Pest, természetesen a legnagyobb contingenszt állította.

A szabadságmozgalom lelke Kossuth Lajos, Deák Ferencz, Batthyány Lajos gróf, Széchenyi István és mások voltak.

Széchenyi és Deák sokszor heves összeszólalkozásba keveredtek Kossuthal, minthogy Kossuth nagyon is heves eljárását nem helyeselték.

Ingem úgy rántottak bele az események folyásába a nélkül, hogy tehetségemhez képest működhettem volna.

Abban az időben a hazafiúi női erényekben kitünő nők közt Aradon a két özvegy Vásárhelyiné vitte a főszerepet, Vásárhelyi Tutti és Eszter.

Ezek az első években, midőn Kasztellitz József altábornagy és várparancsnok nemesszivüése folytán a a foglyokat az idegenek szabadon látogathatták, azok leányai, és más nők társaságában csaknem minden nap megjelentek a várban. — Kimeríthetetlenek voltak a jótékonyosságuk s jóindulataikban. A foglyoknak nemcsak anyagi, de lelki vigasztalásokkal is szolgáltak. A rendkívüli idők szültek rendkívüli jellemeket is. Pedig ezen vad és durva kormányzati időben mindenki megrettenve visszahúzódott, Deák Ferenczcel együtt, senki még csak mocszani sem mert és még életjelt sem adtak magukról a hazafiak; egyszerre, a közmondás szerint, mindenkinek az inába szállt az 1848—49-iki hősi vér, és csak a nők voltak egyedül Aradon és Munkács vidékén, kik merészelték fellépni és segíteni a szerencsétlen politikai foglyokon és síkra szálltak azoknak érdekeik tekintetében, még azon rémuralom legfőbb embereivel is szemben, mint Hajnau és annak helyettese, Suzán, kik örömet és élvezetet éreztek a honfiak kinoztatásaiban, — még ezek is ebben paralizálva lettek a magyar nők által, pedig akkor a legnagyobb hazafiak mind félénken visszahúzódtak, szólni se mertek s még véleményök nyilvánításától is tartózkodtak: csak a magyar nők nem riadtak vissza, nem féltek és a női gyengeség erővé fejlődött bennök, ezen rémes korszak alatt. Szedtek össze pénzeket, ruhaneműeket s kiosztották a foglyok közt.

És az volt jellemző a magyar nők erkölcsi lelkületükre, hogy mint Munkácson nemcsak a magyar foglyokat, mint saját vérüket segélyezték; de ott voltak akkor a cseh politikai foglyok is, kik Prága bevételénél lettek foglyok s mint elítéltek a munkácsi várba szállítottak s együtt voltak a magyarokkal, és szívből gyűlölték a magyarokat, a minek azok még itt e lenyűgözött helyzetükben a fogságban is kifejezést adtak és

gyűlölködtek a magyar fogoly társaikra és a magyar nők még ezeket is, mint a hazájukért szenvedőket, egyformán segélyezték. — Mig a csehországi várakba vitt szabadsághős foglyainkat a cseh nép hazájukban löganajjal dobálta meg, úgy hogy azok bántódásai ellen a császári katonaságnak kellett megoltalmazni.

Ilyenek voltak a magyar nők! És ilyen jellemkülönbség van a magyar és a cseh közt.

Pfenningsdorf barátom rajzolgatott s udvarolt a bejáró jótékony hölgyeknek; az el-ő három évben, még azoknak szabad volt a foglyokhoz bejárni. Azonban 1853. évben a Libényi merénylete után (a császár személye ellen) betiltották azt. Tehát ezért is mi bünhődünk, mert ezt legkönnyebben tehetők! És ábrándozott a jövőről, a multak romjai felett. Pedig nagyon bajos volt ekkor a romokon valami újat építeni és a multnak törmelékeit újra összetákolni. Ilyen volt a sorsunk, különösen egy fiatalabb, érzékeny lelkületű embernek, ki azután nehezen tudott a mult emlékeitől szabadulni és a rideg jövőbe magát beletalálni.

Igy morzsolta le Pfenningsdorf az aradi várban a a 6 évi várfogságot, megzsibbadva lelkileg és testileg. A fiatal, vidor, reményteljes természetét elsorvasztotta a sok évig terjedő reménytelen kényszerhelyzet, míg végre, mondhatni, hogy nem hat, de husz évvel is megöregedve hagyta el az aradi vár kazamatáit, látva, hogy milyen rideg a való, a mi akkoriban az egész országban úgy volt s legkevésbé sem alkalmas az elmúlt reményeit a jövőben megvalósítani s a vesztettet kipótolni. Mikor még Deák F. is magát holt embernek mondta és nem tett volna a magyar foglyokért semmit, még a magánosoknál sem, hogy tett volna akkor egy más valaki valamit az elbukott hazafiakért.

Csunya egy világ volt ez a magyar nemzet életében. A meghunyászkodás, félelem, lelki tespedés korszaka volt ez.

A szabadsághősök, ha évek mulva kijöttek a börtönből, mehettek akár fát vágni, vagy földet kapálni,

A két oldalról előrenyomuló ellenséggel szemben legsürgösebbnek látszott előttem Budavárának megerősítése, a mely Klauzál vezérkari főnök vezetése alatt hihetetlenül rövid idő alatt történt meg

Megindultan emlékszem vissza azokra a napokra, a mikor a legelőkelőbb társaságból való hölgyek a közönséges munkásasszonyokkal vetélkedve, igaz honleányi tüzzel teljesítették a védmunkálatokat.

Az a lelkesedés, a mely elfogott mindnyájunkat, rang és valláskülönbség nélkül akkor, a mikor a hazaszólított bennünket, egyedül áll még Magyarország történetében is.

Ez a lelkesült hangulat azonban Kossuth Lajos műve volt, ki rendkívüli szónoki tehetségével a parlamentben mindenkit magával ragadott, azon kívül pedig ujságjával „Kossuth Hírlap“-jával propogálta hazafiúi tüztől áthatott eszméit.

Fegyvereket kivéve, körülbelül mindenféle szükséges dolgot beszereztek. Az ágyuknak éreztük legnagyobb szükségét.

Miután pedig tudtam, hogy az Újépületben minden raktáron van, a mi nekünk szükségeltetett, felszólitottam a hozzám beosztott diákokat, hogy az Újépületet ostromolják meg s foglalják el az ott felhalmozott fegyver-, ágyu- és lőszerkészletet. A roham mindenféle-kép sikerült, a mi főleg az ott elhelyezett különítmény gyenge ellenállásának volt köszönhető.

Az osztrák hadseregtől átszökött tisztek az ujjonczok kiképzését eszközölték úgy, hogy 30 órán belül

12 teljesen felszerelt ágyut, a szükséges legénységgel ellátva, Buda sáncaira felvontattunk.

Kossuth gyújtó beszédei is megtették a maguk hatását. 4 nappal később már több mint 30.000 harc-képes ifju önként jelentkezett, égve a vágytól, hogy a harcztérre vonulhasson.

Jellasiak időkben 15.000 horvátal Buda falaihoz közeledett s már az előrsök között csatározások is történtek.

A mikor a horvátok egészen közel értek a sán-czokhoz, önkénteseink nagy harczi tüztől égve, oly vehemenciával törtek a horvátokra, hogy ezek csekély ellenállás után hanyat-homlok rohantak visszafelé. Jellasiak csak lova gyors lábainak köszönhetette, hogy a fogságtól megmenekült.

Tudva azt, hogy a közeli napokban teljes nyugal-mat élvezhetünk, felhasználtuk időnket arra, hogy csapatainkat felszereljük és kiképezve, azokat harc-képes állapotba helyezzük.

A lelkesedés igazi heve hatotta át a főurakat is, főleg azonban a főrangú hölgyeket. Sokan főuraink közül, kik az ügy szerencsés kimenetelét vonták kétségbe, a nők tüzes szavai folytán beleragadtattak az áramlatba. Sőt az is megtörtént, hogy hölgyek vívtak meg olyan férfiakkal, kik jogos aggodalmukat kifejezésre juttatva, vonakodtak azonnal a mozgalomhoz csatlakozni.

A polgárháboru, a lángoló forradalom furiái resz-kettették meg az országot.

(Folyt. köv.)

ugy nem gondolt velük a nemzet nagy zöme. Még arra sem juthattak, hogy tudományuk és szorgalmukhoz mért valami foglalkozást nyerhettek volna a hazában!

Igy történt aztán Pfenningdorf barátommal is és a többiekkel is, kik pedig még ridegebben fogták fel ő nála az életet, a multat és a jelent, hogy kiszabadulásuk után, a multjoknak még a foszlányait sem találták fel. Igy történt azután, hogy Pfenningdorf kiszabadulása után félév múlva eljött Aradra és meglátogatta a fogságban még hátramaradt bajtársait, kik akkor ott még velem voltak; lelkiileg egészen leverve lévén, mondta hogy a fogságban még boldogabbnak érezte magát, mint a szabad életben, mert akkor még meg voltak az ábrándjai és reményei egy jövő iránt, mely őt éltette s a mellett türte rideg állapotát, de most látja, hogy nem úgy van és látja, hogy mi mindent vesztettünk a multban.

Ő a 60-as évek után Budapestre jött fel, a hol még találkoztam vele és a mint hallottam, hogy nem sok éven türte továbbra a lelki gyötrelmeit életben?

Ezeket szedtem én ki naplóból Pfenningdorf volt szenvedő társamra vonatkozólag; a mit tehettem, mert én ő utánna maradtam még hátra Arad várában, és bajtársaim legutolsói közt szabadultam ki onnan 1856. december 2-án és így volt időm észrevételeimet szenvedő bajtársaimról följegyezni.

Az ő jegyzeteit mindenestre nagy érdekléssel fogom a Történelmi Lapokban olvasni, mely eseményeket akkoriból még úgy is nagyjában ismerem s önmagam is tapasztaltam.

Én a magam geneológiáját és arcképemet az ottani muzeumnak még 1896. év körül megküldtem volt, mert a Történelmi Lapoknak eleitől fogva előfizetője voltam, egészen annak megszüntéig. Ott, tudtommal, két volt aradi fogoly bajtársaim voltak gr. Esterházy Mihály és az elhalt Végh Bertalan. Ezek után még megemlítem, hogy én az aradi fogságban több arcképet festettem bajtársaimról, a melyekből az aradi 1848—9. ereklye muzeumban is öt darab van. Azt is felemlítem, hogy 1848—49. naplóból Arad vár ostroma és Arad város vésznapjairól is küldtem Arad városának egy leírást a melyet most az Aradi Közlöny szeptember és október havi lapjaiban 38. cikkben közölt és tudomására hozta az ottani közönségnek.

Értesítem arról is hogy Pfenningdorf neve előjön a Történelmi Lapok 1892. évi 19. számban az aradi foglyok névsorában, az elítéltek 389 száma alatt.

Együttal, miután én a Történelmi Lapokra félévre 4 koronával október hó 7-én előfizettem, kérem az előfizetőket a lapban értesíteni, hogy keletkezéstől számítva, mikor telnek le a negyedévek, hogy idején lehessen azokra is előfizetni.¹

Ezek után tisztelt Szerkesztő urnak maradok kiváló hazafiui tisztelettel

Kovács Ernő,

1849. évi békési 30. sz. honv. zászlóalj őrnagya,
jelenleg nyugdíjazott k. fegyintézeti igazgató.

¹ Előfizetőinkre nézve az évet Kossuth Lajos születésének 100-ik évi fordulójától számítjuk. Az év lejár 1903. szept. végén. Szerk.

Kirándulási terv

Czetz János 1848/49-beli honvédtábornok meglátogatására.

Dél-Amerikába, Argentina köztársaság fővárosába, Buenos Airesbe. Innen Brazília fővárosába Rio de Janeiroba és vidékére.

A Kolozsvári Országos Történelmi Ereklye-Muzeum öre a muzeum megbízásából egy, esetleg több társával kirándul a magyar szabadságharc hős tábornokának, Czetz János meglátogatására, a ki 54 év óta hazáján kívül él.

Uti terv:

1903. évi márczius hó 1-én Budapesten a „Panonia“ szálló éttermében esti 8 órakor a fővárosi ismerősöktől és a hírlapíró kollégáktól elbúcsuzás.

Márczius 2-án reggel 8 órakor a keleti pályaudvarból elutazás a fumei gyorsvonattal.

Márczius 4-én utazás Fiuméből Velenczébe.

Márczius 5-én időzés Velenczében s a város nevezetességeinek megtekintése.

Márczius 6-án utazás Genuába. Megérkezés márczius 7-én. Időzés Genuában 2 napon át, tanulmányozások a városban 8. és 9-én.

Márczius 9-én utazás egy első osztályu csavar-gőzösön 18 napon keresztül Barcellona, S.-Vicenzo, Monteldielon át Buenos-Airesbe.

Márczius 27-én megérkezés Buenos-Airesbe. Itt időzés több napon át. Ezen idő alatt látogatás Czetz János tábornoknál. A szabadsághős üdvözlése a magyar kirándulók és az Amerikában élő magyarok egyesült küldöttsége által. — Tisztelgés Argentina köztársaság elnökénél. — Ismerkedés az amerikai magyar hazafiakkal. — Tanulmányozása az argentiniai köztársaság közgazdasági viszonyainak, kiviteli és behozatali árukra való tekintettel, továbbá kivándorlóink érdekei, helyzete, életviszonyainak megfigyelése. — A város nevezetességeinek megtekintése. — Kirándulások a város közelebb fekvő nevezetességeihez: a Pampasok, Rio de la Plata vidékére, a zsidóság új telepére stb. stb. — Búcsuzás Czetz János tábornoktól és családjától, az ismerősöktől, valamint az amerikai magyaroktól.

Ezután utazás Brazília fővárosba Rio de Janeiroba. Utközben San José des Camposba, Popini János 1848—49-iki honvédhadnagy, volt olasz légiónista sirjának felkeresésére és megkoszoruzására. Rio de Janeiroban tanulmányozása a brazíliai közgazdasági viszonyoknak.

Április 10-én hajóra szállás s visszautazás más menetirányban és pedig: London, Páris, Stuttgart, Münchenen keresztül.

Április 24-én érkezés Londonba. Két napi időzés, az ottani viszonyok tanulmányozása.

Április 26-án utazás Párisba.

Április 29 és 30-án Páris nevezetességeinek megtekintése.

Május 1-én indulás Párisból.

Május 3-án megérkezés Budapestre.

Május 4-én reggel gyorsvonattal utazás haza *Kolossvárra*.

*

Lehet, hogy egyesek előtt merésznek tűnik fel e kirándulás. Legalább is szokatlan manapság, hogy valaki 7000 mértföldet meghaladó útra vállalkozzék s időben és anyagiakban tetemes áldozatot hozzon hazafias, tehát ideális czélukért. Ámde lelkesítő ez a cél. — Czetz tábornok, a magyar szabadságharcnak egyik legnagyobb hőse és az erdélyi hadsereg élén Bem tábornok mellett, kardjával a magyar nemzet történelmébe a hőstettek és dicsőséges győzelmek egész sorozatát írta be. Fél századot meghaladó időn keresztül hazáján kívül is dicsőséget szerzett a magyar névnek.

A magyar nemzet e száműzetésben élő 80 éves öreg katonáját honfitársai tiszteletét és szeretetét, olyan cselekedet — mit tenni hazafiai kötelesség.

Másfelől érdekes tanulmány a kivándorlás is. Mert szükséges az, hogy nap-nap után ne csak regisztráljuk a Dél-Amerika vidékén való kivándorlások szomorú eredményeit, hanem keressük annak okait, hogy a baj redukálására hatni tudjunk. Menjünk ki a kivándorlásra való csábítás forrásához. Tegyük helyszini tanulmányokat.

Tanulmányozni kell azt is, hogy a künt élő honfitársaink lelkében a hazája iránti érzés ébrentartására és ápolására miféle módok és eszközök alkalmasak?

*

A kirándulók egy albumot visznek Czetz tábornok emlékéül. Ebbe az erdélyi törvényhatóságok vezetőinek, továbbá a még élő tekintélyesebb honvédeknek arcképei és emléksorai fognak befoglaltatni. Minden arcképet és emléksort két egyenlő példányban kell beküldeni. Egyik példányból összeállított album a muzeum birtokában marad.

*

A muzeum képviselője kirándulási költségeit, tekintettel arra, hogy erre a célra e testület alappal nem rendelkezik, hatóságok, testületek által e célra felajánlandó összegből fedezik.

Egy 48—49-es honvédhadnagy az első híre, minden kérdés nélkül felajánlotta f. évi nyugdíjának felét s ezt 250 korona összegbe be is küldötte. — A pénz Bagaméri Zs. muzeumi pénztárnok I. 727 sz. takarékpénztári könyvben a kolozsvári Koronabankban el is helyezte.

Minden lelkesítő szónál szebben beszél ez a tény. Igazolja az örömet, a melylyel a látogatás híre az öreg honvédek körében találkozik.

*

A Czetz tábornoknak viendő albumba adandó képek kabinet mellképek lehetnek. Az emléksorok egyöntetű kártya papírlapokra irandók. Ezekhez blankettá-

kat külön boríték alatt fog szétküldeni az ereklye muzeum.

A további részletekről a muzeum vidéki fiók körei útján fogjuk tájékoztatni a közönséget. A közelebbi számban pedig a részleteket fogjuk közre adni.

Komáromi Kovács Lőrincz őrnagy.

Képpel.

A daliás időknek egy minta férfiát mutatja be képünk. Hosszu életet élt. 1816 július 21-én született és 1901 április 28-án hnynt el.

Életét a hazafias, kulturális és humanus cselekedeteknek szentelte. Szabadságharczbeli működésének méltatására később tért szentelünk. Ma, a mikor arcképét bemutatjuk, megemlítjük, hogy az elhunyt férfit minden vagyonát hazafias és közczélokra hagyta.

A muzeumnak adott ereklyékről a Történelmi Lapok 1902. szeptember 19. számában tettünk említést.

Az erdélyi róm. kath. világi- és szerzetes papság

az 1848—49-iki szabadságharcz alatt.

(Folytatás.)

10. *Bardocz János*, sz. Seps-Szt.-Györgyön 1821. jun. 1-én, gyulafehérvári tanár, püspökhelyettesi titoknok és aljegyző. Ugy az egyházi, mint politikai mozgalmakban lázas tevékenységgel vett részt. 1848-ban Gyulafehérvárra mint híres szónok gyűlésezések alkalmával lelkesítő hazafias beszédeket tartott; a mi miatt a várparancsnok által a várból kizáratott. Október 21-ke hajnalán a város roppant nagy oláh tábor által megtámadtatván, a helybeli magyar nemzetörség azt visszaverde; de Horák várparancsnok a győztesekkel letétetvén a fegyvert s a várost császári oltalom alá vevén, — Bardocz J. elmenekült, teljesen a szabadság melletti küzdelem szolgálatába állt; tábori lelkész lett s mint honv. főhadnagy is előfordul; utóbb tábori főpapságra mozdított elő. Nagyszerű szónoklatokat tartott Maros-Vásárhelyt a piacon a zenélő-kutról, Kolozsvárt, Nagy-Váradon s több más helyeken az osztrák uralom ellen; buzdította, lelkesítette a népet s a fegyveres seregeket a haza védelmére, szabadsága és függetlensége kivására stb.

Vándor-szónoka volt ő a szabadság és függetlenség eszméinek Kövály Lászlóként (Erd. tört. 1848—49-ben. 22. l. „Városról városra járt; az erkélyekről egész papi ornátusban polgári prédikációkat tartott“. — Mint demagog szónok egészen a pillanatok és az események hatása által felkorbácsolt szenvedélyek embere volt. Tűz volt minden szava s így a szíveken hatalommal birt. — Emlékbeszéd, melyet a lázongók gyilká alatt elvázott magyarokért“ 1849. márcz. 31-én Kolozsvárt a szabadságtéri nagy templomban tartott gyászistentisztelet alkalmával mondott fenomenális beszéde igazolja.

A dynastiát nem kimélte. — A rémuralom beálltával Oláhországba menekült; a hol alkalmazott lelkész, emissárius és biztos volt. Az ő megbízása a Kossuth—Makkfélé forradalmi kísérlet alkalmával Gál Sándor által a csángók fellázítása s a magyar ügynek megnyerése volt. — Herczeg Sturza pártolta őt; kinek birtokán (Moldovában) Prala-Monastis csángó falu papja volt. — Bardócz a közelben levő 21 községbeli csángókat lelkesen elő is készítette. Gál Sándorral, Székelykői Gergely Ferencz őrnagy utján érintkezett a támasztandó forradalmi ügyben.

Elfogatván maros-vásárhelyi várban volt elzárva. A profosz kegyelme folytán neki a fogházba szabad volt élelmet s ruházatot beszállítani. Mint szép ifjú alaknak a női ruha is jól állván, jó barátja és professor társa Bodó Alajos ágytakarójából a sekrestyével női ruhát készítettven, azt neki becsempészette. Mit felhasználva egy reggel Bardocz János vizes edénnyel kezében női ruhában a várból kiosont s a plébánia templom tornyába fölment s ott elrejtelkedett. Nyugodtan nézte onnan az utána futkosó és őt keresőket.

Itt egy hétig rejtőzködött. Bodót miatta zaklatták; azonban neki sikerült Bardoczot veszedelmes helyzetéből kiszabadítani. Ugyanis Lakatos János plébános Remetéről gyakran hozván zabot M.-Vásárhelyre eladni, Bardocznak egy légelyt és egy rossz löcsöt adván kezébe, ő szépen a piaci Bodor nevű zenélő kuthoz sietett női ruhában s megtöltvén légelyét vízzel, azonnal azt vállára véve a borsó, mintegy szemérmes szolgáló lesütve szeméit a földre, gyorsan az őrségen át kiment a városból. Lakatos J. a városon kívül szekerre ültette s 3 óra alatt Remetén veheték.

De Lakatosra néve e naptól fogva igen aggodalmas, félelmes és veszedelmes órák következtek. Bardocz után a nyomozást folytatván az osztrák-kopók, rájöttek arra: hogy Köszvényes-Remete és vidékén több menekült s bujdosó hazafi tartózkodik. Kimondták azt: hogy a hol Bardoczot megfogják, vele szembe fogják az illetőt felakasztani. A remetei derék hazafi pap Lakatos J. ezt hallván, igen éberül ügyelt és minden eshetőségre előkészítette magát. — Mire nagy szüksége is volt, mert csakhamar egy éjszaka 8 zsendár verte fel őt az ágyából, a parancsnok belépve hálószobájába, durva kiméltelen hangon reá rivalgva mondá: „hogy keljen fel és adja át a templom kulcsait, mivel ott menekültek vannak“

— Kérem, a templomban én vagyok az ur, felelé a derék pap; oda az én tudtomon kívül bemenni senkinek sem szabad. Várjon tehát, a mig felöltözködöm s aztán jelenlétemben kutathatnak.“

Átvizsgálták a templomot, azután a gazdasági épületeket s ott szénát és szalmát összeszurkálták, de senkit sem találtak. Mert egy órával azelőtt ott volt Veszely K., Keresztes Márton, Farczádi Kovács Mihály veszedelmes rebellis papok, a mint őket a németek nevezték, a közeli gyümölcsös kerten át, a faluba az ugynevezett jóemberekhez menekültek volt. Kik tudták, hogy kik a hozzájuk menekültek, de el nem árulták őket

Történt erre csakhamar az is, hogy Lakatos Szász-Régen felé menvén, egy csendőrjáráttal találkozott a szomszéd Köhég faluba. Az oláh paphoz azonnal beszállott s itt betegséget színlelvé a kocsis gyorsan lóháton Remetére visszaküldötte, azt izenvén: hogy a fegyvereket jó helyre tegyék s az orvosságos üvegeket azonnal küldjék el, mert rosszul érzi magát.

A menekültek tudták ebből, hogy mi a betegség; s újból odább állottak.

Keresztes Lakatosnál egyszert mint kocsis, azután

mint ügyetlen béres, azután pedig mint egyházgondnok nagyszerűen vitte szerepét az osztrákok előtt; de Bardoczsal nem lehetett boldogulni, — tul kellett rajta adni!

— Holnap indulunk — mondá neki a jó házigazda a harisnya, egy pár boeskor és zekeposztó felső készen van, ezeket az élelmi szerekkel összepakoljuk s Korondig mint jó állapotban levő (viselés) szolgáló ülsz a kocsis mellett s Remetéről eltávozol.

Ugy is történt. A korondi plebános Sebestyén József igen jó érzelmű honfi pap mindent tudott, de a cselédsége gyanus szemmel nézte a szolgát, a ki fel tűnő nagyokat lépett a szoknyában. Lakatos, hogy a gyanut elhárítsa, egész komoly képpel elébe lépett s a Sebestyén cselédei előtt kemény szemrehányást tett nekik mint olyanak, ki gyalázatot hozott a házra; erkölcstelen életének gyümölcsét most viheti, mert a szolgálatból elküldetik.

Sebestyén József meghitt emberével azután Bardoczot az erdei titkos ösvényeken Romániába kalauzoltatta (Közművelődés. 1899-ki évf. 118—119.) 1868-ban hazajött, nyugalomba tétetett. — Mind önmaga és az élette meghasonlott halt meg. Beszédei: „Polgári szózat a néphez.“ N.-Várad 1849. Beszédei márcz 15. és 31. 1849. Kolozsvár.

(Folytatása és vége.)

Gyászrovat.

Biró József 48—49. főhadnagy a XII. zászlóalj verbunkosának halála. *Biró József* 48—49-beli főhadnagy, a XII. zászlóalj egyik leglelkesebb toborzója, szervezője s főhadnagya december 1-én d. u. 4 órakor Kolozsvárt, hosszas szenvedés után elhunyt.

Biró József 1826-ban született Kolozsmegyei Kis-Petri községben. A szabadságharc előtt táblai írnok volt. Több társával toborzották a XII. zászlóalj katonáit. E zászlóaljban őrmester, később főhadnagy lett.

A zászlóaljjal az erdélyi hadjárat ütközeteiben részt vett. Lelkes bátorsága s katonai érdemei folytán nyert el a főhadnagyi rangot. A szabadságharc után birtokát visszavonult. Szolgabíró, később kataszteri becselő biztosi lett. A kataszter feloszlása után a megyénél vállalt hivatalát.

A társadalmi életben kiválóan kedvelték az egyenes lelkű, puritán becsületességű férfit, a ki embertársainak mindig javára lenni törekedett s a ki az egykori bajtársak ügyét is gondnal és szeretettel karolta fel. Honvédek ragaszkodtak is hozzá s alelnöküknek választották meg az együletben. Az utóbbi időkben évek óta betegeskedett. Végre a halál megváltotta sok szenvedéseitől.

Temetésén testületileg jelentek meg bajtársai, a kiket külön hívott meg a gyászszertartásra az egyület elnöksége. Az egyület az elhunyt arczképével ellátott kövön kezű gyászjelentést adta ki.

Biró József 1848—49. honvéd főhadnagy bajtársunk, együletünknek hosszu időn át volt buzgó alelnöke. f. hó 1-én, életének 77-ik évében meghalt. Temetése f. hó 3-án, délután két és fél órakor lesz, Kossuth Lajos utca 16 sz. alatti lakásáról, mely végtisztességre a ba

társak mentől számosabb megjelenésre meghívottnak. A Kolozsvár városi és kolozsmegyei honvédegylet elnöksége.

A családi jelentés így szól:

Alólirottak mély fájdalommal tudatják, hogy a hön szeretett jó férj, testvér, sógor és rokon Kézdi-Polyáni Bíró József 1848—49. honvéd főhadnagy, kolozsmegyei volt főszolgabíró, kataszteri becső biztos, honvéd egyleti alelnök, Kolozsvármegyei központi közgyám folyó hó 1-én délután 5 órakor, életének 77-ik, boldog házassága után jobb létre szenderült. — A megboldogultnak földi részei folyó hó 3-án délután fognak Kossuth Lajos-utca 16 sz. házában a róm. kath. vallás szertartása szerint beszenteltetni s a közös sírkertben örök nyugalomra helyeztetni. Nyugodjék csendesen. Kolozsvárt, 1902. decz. 2. Özv. Kézdi-Polyáni Bíró Józsefné, szül. Léczfalvi Keresztes Gizella, mint az elhunyt bánatos neje, kézdipolyáni Bíró Ferencz, mint testvér és neje Budai Anna és gyermekeik: Bíró Gyula és Bíró Ida, Kabos János mint sógor és gyermekei.

Nagy részvét mellett temették el Bíró József 48—49. főhadnagyot, Kossuth Lajos-utca 16 sz. a. háztól. A szépen felállított ravatal fölött az elhunyt kívánságára Kossuth Lajos arczképét helyezték. A végtisztességen megjelent a vármegye tisztikara, az elhunyt kolozsvári és vidéki ismerőseinek nagy száma.

Az 1848—49-es honvédek gárdája gyászlobogó alatt vonult ki, Szabó Sámuel főhadnagy vezetése alatt.

Jelen voltak az öreg honvédek közül a következők:

Márcki József, Demjén Ferencz, Pethő Mózes, Antal György, Bogdánfi Sándor, Böckel Károly, Persián Gerő, Németi Mihály, Antal József, Szucsáki Imre, Tótfalusi József, Kisfaludy Lajos, Tamáskovits Ferencz, Székely Mihály, Münster Ede, Nagy Pál alelnök, Mamicza János, Szabó Lajos, Czirják János, Bogdánfi János, Pásztor István, Tompa Gergely, Székely Lajos, Borbély István, Ujfalvi Soma.

A menethez utközben is mind többen és többen csatlakoztak.

A köztemető hideg földjébe hantolták el a hazájáért mindig melegen érző szívű honvédet, kinek haláláról a honvéd-egylet külön gyászjelentést adott ki, melyet e sorral végez:

Álmodjék sírjában azon eszmék diadaláról, a melyekért egykor küzdött.

Bagoly Ferencz 48-as honvédet Zabolán decz. hó 2-án a községi lakosság nagy részvéte mellett temették el, ki mint szenvedélyes és híres medvevadász a környéken is ismeretes volt. A községben az elhunyt vadász a legidősebb ember volt. 97 évet élt. A vadászat annyira szenvedélye volt, hogy életének legnagyobb részét ebben medvékre töltötte el és nem eredménytelenül, mert saját följegyzései szerint 75 drb. medvét terített le. — Utolsó óráiban is vadászkalandjairól elmélkedett s arra kérte feleségét, hogyha elhal, puskáját tegyék koporsójába. Kivánságát teljesítették és azzal együtt temették el.

Bohumek Nándor negyvenolczas honvéd, Ferencz-csatornai nyugalmazott mérnök, november 19-én hetvenkét éves korában meghalt Baján.

Eczken Sándor földbirtokos és 1848—49-es honvéd nov. hó 27-én délelőtt tizenegy órakor életének 79-ik, boldog házasságának 43-ik évében hosszas szenvedés után csendesen elhunyt.

Holczer János 48-as tüzemester, a ki a bicskei csatában egyik szemét is elvesztette, 86 éves korában meghalt Jászberényben.

Gondolovits Lajos nagyiparos, megyebizottsági tag, 1848—49-ik évi honvéd B-Hunyadon meghalt.

Almási Glevitzky Sándor volt negyvenolczas honvédszázados, volt kassai tanítóképző-intézeti tanár s a kispataki községi iskolaszék elnöke, nyugalmazott biztosító-intézeti főtisztviselő életének hetvenötödik, boldog házasságának harminczkettedik évében október 14-én meghalt Sárospatakon.

Keményffy Jézsef nyug. pénzügyi tanácsos, 1848—49-es honvédhadnagy nov. hó 19-én életének 74-ik évében Győr-Pázmándhegyen elhunyt.

Kövári Kifor István meghalt. Egy 48—49-ben a csatában kapott sebesülések forradásaival megrakott, pupos testü mindig vidám kedélyű öreg honvédet találtak decz. 6-án reggel az utcán fekvő. Midőn megvizsgálták, halott volt, szívzélhűdés érte. Zsebeiben vagy 8 korona pénzt találtak. Az utcán elhalt öregnek a neve Kövári Kifor István. — Mint hazájához hű ember, a honvédhadseregben végig küzdötte a szabadságharcot. Annak befejezése után a polgári életben szorgalmas, munkás életet élt. Mintegy 4000 forint ára vagyont is szerzett. Ezt azonban váltóalírással jó emberei elharcolták tőle. Így aztán mint hajléktalan, a külvárosi jó lelkű gazdák udvaraiban huzta meg magát. Mindig jó kedvű volt. A hazafias ünnepélyeken állandóan részt vett. Kossuthról, Bemről a nyomtatott képes füzeteket belső zsebében, állandóan a szíve fölött hordta. Most az érdekes megjelenésű pupos öreg katona letűnt. Vele is egy levéllel kevesebb van a honvéd gárda életfáján.

Landsthaler Antal negyvenolczas honvédfőhadnagy, volt vasuti főellenőr hetvenkét éves korában meghalt a tolnamegyei Nagy-Daád községben.

Meszana János Bittó volt miniszterelnök egykori levelezője, kilenczvennégy esztendőskorában meghalt Esztergomban. — Nagy részvéttel temették el. Meszana 1831-ben telepedett le Esztergomban, mint ügyvéd, 10 évig szenátor volt, majd városi kapitány; 1843—44-ben a pozsonyi országgyűlésen követő volt Esztergomnak, azután Csongrád táblabírája lett Besztercebánya, Nagybánya és Székesfehérvár városok diszpolgára volt. 1849-től kezdve ismét folytatta Esztergomban az ügyvédséget, miután a szabadságharcot mint nemzetőr végigküzdötte, 1849-ben egyhangulag Esztergomvármegye alispánjává választották. A Bach-korszakban visszavonult a közélettől és birtokán gazdálkodott. Az 1861-ik évi októberi diploma után ismét a megyei közügyek te-

rén működött és 1872-ben törvényszéki bíró, majd helyettes törvényszéki elnök lett. Csakhamar nyugalomba vonult és hátralevő életét a társadalomnak és jótékony-ságnak szentelte.

Tót-prónai és blatniczai Prónay Ádám föld-birtokos, negyvennyolczas honvédhadnagy, a császári és királyi közöshadsereg volt főhadnagya december elsején hetvenéves korában, házasságának negyvenedik évében elhunyt Alsó-Vásárdon

Szabó István negyvennyolczas honvéd meghalt Felső-Szeli községben. Az elhunyt mint egészen fiatal ember a szabadságharcnak tizenhét csatájában vett részt. A világosi fegyverletétel után gyalog ment haza Pozsony vármegyében lévő szülőfalujába s azóta ott éledgett.

Spira Fülöp Szilárd, volt negyvennyolczas honvédhadnagy, igazgató, a Ferencz József-rend lovagja decz. 2-án életének hetvenötödik, boldog házasságának negyvenhatodik évében meghalt Budapesten.

Tereskei Frideczky Lajos, nyug. kir. törvényszéki elnök, Nográdvármegye bizottsági tagja, 1848 - 49. és 1861-ben orsz. képviselő és több éven át Nográdvármegye alispánja decz. hó 2-án életének 86. évében Losonczon elhunyt. A gortva-kisfaludi sírkertbe temették el

Zábori Márczy Mihály ügyvéd, negyvennyolczas honvédtüzér tiszt november 26-án hetvenhat éves korában meghalt Munkácsen.

KÜLÖNFÉLÉK.

As ereklye-muzeum ünnepélyes megnyitása Győrött. Gr. Kreith Béla ereklye illetve Kossuth muzeumának ünnepélyes megnyitása a hó elején történt meg lélekemelő ünnepek között. A kiállítás a megyeház nagytermében van s a megnyitó ünnepélyen a város színe java jelen volt.

Az ének és zeneegylet hazafias dalokat énekelt művészi ihlettel. Enekszámái között a Hymusz elhangzása után dr. Vajda Emil főreálisk. tanár tartott nagyhatású alkalmi szónoklatot, melylyel az érdekes s a szabadságharcz időszakát feltüntető ereklyék kiállítását megnyitottnak nyilvánítá. A kiállítás iránt nagy az érdeklődés s folyton szép közönsége van, intézetek, egyletek tömeges számmal tekintik meg mindennap.

A Kossuth Lajos helyett Munkács várában felakasztott szobor igazolása. A „Történelmi Lapok“ 1902 évi szeptember 19-iki számában bemutatott Kossuth szoborhoz fűződő eseményeknek minden oldalról leendő megállapítása céljából a szobor származására vonatkozó hiteles adatok megszerzése végett az Országos Történelmi Ereklye Muzcum még folyó évi szeptember hó 7-én Munkács város polgármesteri hivatalát azon célból megkereste, hogy a szobor származására, felakasztására vonatkozó részletekről felvilágosítást adjon, a mi kiegészítéscül szolgáljon a néhai Kovács Lőrincz által élőszíval előadott s jegyzőkönyvre vett adatoknak. — A megkeresésre Munkács város polgármestere Lehoczky Tivadar történész véleménye alapján arról értesíti az Orsz. Történelmi Ereklye Muzcum igazgatóságát, hogy a szobor a munkácsi uradalmi frigyfalvi vasgyárban készült

a hol a szabadságharcz előtt és utáni időben vasból igen csinos műtárgyakat s ezek között híres emberek 10—20 cmnyi magasságu mellképeit is szoborszerűleg öntötték. Így öntötték akkor 1848-ban Kossuth Lajos mellképeit is melyek az időben nagyon kelendők voltak — De a szabadságharcz leveretése után bekövetkezett rémidőben ismét nyomtalanul el is tűntek, mert azok birlalói nagy veszálynek lettek volna kitéve. Így történhetett azután, hogy midőn 1849 évi augusztus hóban Munkács várába a császári katonák bevonultak és Kossuthot a pesti hadi törvényszék kötél általi halálra ítélte s in effegie fel is akasztotta a munkácsi őrségnek valamelyik negédes tisztcskéje megkeresvén valahol egy Kossuth szobrocskát s azt tulbuzgóságából s gunyképen a várban felakasztotta. Most már az a kérdés — írja a levél — hogy az Ereklye Muzeumba került Kossuth szobor azonos e azzal, melylyel a várban e cselekményt végrehajtották. — Az ő részükről e kérdés meg nem fejthető. Annyi bizonyos, hogy a munkácsi uradalmi vasárukat s így azokkal együtt a Kossuth szobrocskákat is a debreczeni és nagybányai vaskereskedők elhordották s lehetséges, hogy a kérdéses szobrot is ez uton szerezhette Kovács Lőrincz a birtokába. Ez átirat is egy adalék, mely ahhoz az iratcsomóhoz csatoltatik, a mely Kovács Lőrincz őrnagy e becses relikviáját igazolja.

Budavár visszavételének képe. A főváros törvényhatósága már régebben elhatározta, hogy Budavárának 1848 május 21-én az osztrákoktól történt visszafoglalásának nagy eseményét képen megfesteti. — A képzőművészeti bizottság tárgyalta a kép megfestésére kiirandó pályázat föltételeit. — A megállapított pályázat főbb pontozatai a következők: A festménynek nagyobb szabásunak kell lennie s nem a vár osztróm valamely mellékes jelentőségű részletét, hanem olyan jelenetet kell ábrázolnia, a mely az esemény történelmi jelentőségét hathatósan fejezze ki. — A vázlat, a végleges festménynek a művész részéről tervezett terület nagyságához mérten, legfőljebb egynyolczad terület-nagyságu lehet. A pályázó, akkor, amidőn a vázlatát benyújtja, köteles a végleges kivitelért való díjat is tudatni. A pályázat nyílt, tehát abban mindenki a saját neve alatt, jelíges levél nélkül vesz részt. Pályázni csakis magyar honpolgárnak lehet, beleértve természetesen a külföldön lakó, de magyar honossággal bíró művészeket is. A pályadíjak a következők: első díj 5000 korona; második díj 3000 korona; harmadik díj 2000 kor. — Az első díjra csak azok a művek tarthatnak igényt, a melyeket a bíráló-bizottság kivitelre alkalmasaknak itél. A pályaműnek benyújtására nézve a főváros hatósága később fog határozni.

As ereklye muzeum vidéki köreinek akciója. Az ereklye muzeum vidéki köreinek újja alakításáról az értesítéseket 14 napon belül szétküldi az ereklye muzeum. A vidéki körök részére ugyanekkor egy szép munkaprogramot fognak megküldeni.

Kossuth emlék a törzs előfizetőknek. Mindazoknak, a kik a Történelmi Lapok minden eddigi évi folyamára előfizettek s a kik a jövő évi előfizetést január 10-ig beküldik, ha a befizetési lapon, utalványon, vagy levelező lapon ezt felemlítik, emlékül egy alabástromból készült Kossuth szobrot küld a muzeum, ama szobor másolatát, a melyet Kossuth Lajos helyett a munkácsi várban felakasztottak. Ugyan ezt a szobrot, ugyancsak bérmentve megküldi az ereklye muzeum azoknak is, a kik legalább 3 uj előfizetőt nyernek meg, a kik egész évre befizetnek. A szobor írásztalra diszül kiválóan alkalmas.

Terjesszük a Történelmi Lapokat. Gondoskodjunk arról, hogy ismerőseink, barátaink rokonaink járassák a Történelmi Lapokat, mert ezzel hazafias célt mozdítanak elő. Kaszinókba, olvasó egyletekbe, könyvtárakba, kávéházakba és vendéglőkbe juttassuk be, mint állandóan megrendelt lapot, a Történelmi Lapokat.

Iskolák, önképzőköreink olvasó asztaláról ne hiányozzék a Történelmi Lapok. Ne feledjük el, hogy 1892-ben erőteljesen működött a sötétben dolgozó *reakció*, hogy a Történelmi Lapok megjelenését lehetetlenné tegye. 7 éven keresztül nem tudott célt érni. Végre még is meggyöngyöztette. Most hamvaiból újból feltámadt. Alakítsunk jó hazafiakból erős örséget köréje, a melyen a gonoszság diadalmaskodni ne legyen képes.

Kossuth Lajos helyett felakasztott szobor. Lapunk első számában képből mutattuk be az alakját annak a szobornak, a melyet az önkény Kossuth Lajos helyett felasztatott. A szobor az Ereklye Muzeumnak egyik fő ékességét képezi. A 27 cm. magas Kossuth-szoborról a száz éves évforduló emlékére nekány gipsz-másolatot készítettett az Ereklye Muzeum. A szoborból rendes előfizetők részére 3 korona beküldése ellenében küld a muzeum egy példányt.

Erdélyi r. k. papok a szabadságharc alatt. A Történelmi Lapok új pályafutásával egy cikksorozatot indítunk meg, mely a r. k. papság részvételét a szabadságharcban tárgyalja. E cikksorozatot Bakk Endre főesperes-plébános, a Ferencz József rend lovagja irta. Betűrendbe foglalta össze ama hősök neveit, kik az Isten oltárán kívül a haza oltárára is hoztak szent áldozatot.

Kossuth Lajos védegylete. Nem elég ünne-

pelni, hangzatos szavakban évente egyszer kétszer ajkainkon hordozni Kossuth Lajos eszméit. At kell ezeket az eszméket vinni a *gyakorlati életbe*. Kossuth Lajos emlékét akkor tiszteljük igazán, ha az ő utmutatásait nemcsak hangoztatjuk, hanem követjük is.

A követéshez gyakorlati irányítás, utmutatás, vezetés kell. Ezt a vezetést teljesíteni fogja a Történelmi Lapok. Közölni fog Kossuth Lajostól a védegyletre vonatkozólag a muzeumban őrzött eredeti leveleket. Azonfelül e lapok borítékán ismertetni fogja ama módokat, a melyek a hazafiaknak lehetővé teszik azt, hogy a Kossuth eszméit a védegylet szellemében gyakorlatilag érvényesíthessék.

Kérés a papsághoz. „Az erdélyi róm. kath. világi- és szerzetes papság az 1848—49-iki szabadságharc alatt“ című kimutatás jelenik meg a nyomda alól, szerkesztőségünk felügyelete alatt. Felkéretnek legkivált a lelkész urak, hogy ha valaki, a jelzett papság közül valakit mint táborigazgatót, nemzetőrt, honvédet, lelkes forradalmári szónokot ismert — vagy valakiről adattal bírna — ne sajnálja azt közölni szentkatolnai Bakk Endre vizaknai plébánossal.

A Történelmi Lapok szerkesztősége.

Előfizetési felhívás

„A HEGEDÜ“ című művemre.

Egy negyedszázad óta működöm a nyilvánosság terén, mint tanár s mint előadó azon a kiváló hangszerezen, mely oly nagy szerepet játszik az emberi művelődés történetében.

E hosszú idő alatt elég alkalmam volt kiismerni a hegedü minden fogásait. E mellett bámulva tapasztaltam, hogy igen nagy a száma azoknak, kik játszanak rajta s eredetéről, szerkezetéről, lényegéről sat. vajmi keveset tudnak!

Nem is csoda.

A magyar zeneirodalomban tudtommal uttörő az én művem, mely felöleli mind azt, a mi a hegedüre vonatkozik s a mit arról megtudni érdemes egy igazi zenésznek.

A mű tartalma nagyjában a következő:

A hegedü keletkezése. A hegedü feltalálója. Olasz, német, francia, magyar hegedü-készítők s iskoláik. — A hegedükészítés technikája. Utánzás és hamisítás. A hegedü alkotó részei s ezek rendeltetése. Az előadás tényezői s művésze. A magyar zene fejlődése s a hegedü szerepe. Nevezetesebb magyar és idegen hegedü-művészek élete és jellemzése. A magyar és idegen hegedü-készítők teljes névsora. — A hegedüről szóló s hegedüre írott zeneirodalom stb.

Művem, mely „A hegedü“ cím alatt a győri „Pannonia“ kiadásában jelenik meg s 18—20 ivre terjed. — A kiállítás fényes lesz s a 100-at meghaladó képek, ábrák, példák, — melyeknek beszerzése nagy áldozatokba került, — fogják gazdagítani tartalmát.

Barátaimhoz, ismerőseimhez, tanítványaimhoz s e hangszert kedvelő minden zenészhez kérelek fordulok, szerezzék be e művet, mert nem fog csalatkozni.

A vaskos mű előfizetési ára 4 korona. (Bolti ára magasabb lesz.) Minden 6 előfizetés után tiszteletpéldányt küldök. — Az előfizetési összegeket, vagy e felhívást kérem közvetlenül hozzám, legkésőbb f. év decz. hó 31-éig czímemre beküldeni.

Győr, 1902. évi október hó 30.

Dr. Vajda Emil, tanár.

Győr.

Erdély legnagyobb üzlete
és ékszer gyártására
egyedül berendezett műhelye.

Sárga János

ékszerész Kolozsvár
Mátyás király-tér

Ajánlja dusan berendezett raktárát mindennemű **arany** és **ezüst neműekben**, **drága kőékszerekben**, **régiség** k...
a legújabb **angol** és **francia különlegességekben**. Különös figyelmébe ajánlom a nagyérdemű közönségnek a legújabb...
mányokkal berendezett **műhelyemet**, hol **modern ékszer** gyártása, átalakítása, **vésnöki** és **ötös művészet** remeke...
működésem mellett készülnek.

Műhelyem a nagyérdemű közönségnek megtekintésre rendelkezésre áll.

- ! **Ruhafestést,**
- ! **Ruhatisztítást,**
- ! **Fehérnemű mosást,**
- ! **Agytoll fertőtlenítést,**

a legolcsóbb árak mellett elvállal

Dávid Ödön

- ! **vegyészet**i **kelmefestő,**
- ! **ruhatisztító, agytoll**
- ! **fertőtlenítő és gőzmosó**
- ! **gyára**

Kolozsvárt,

Ferencz József-ut 86—88. sz.

Elvállaló iroda: **Telefon szám 495**

Unió és Rózsa-u. Vidéki munkák a leggyor-
sarkán. sabbban elkészítetnek.

Árjegyzékét kívánatra ingyen és bérmentve küldök

Ifj. Kotzó Pál

gazdasági gépraktára

Budapest, V. ker. Lipót-körút 18. szám.

Ajánlja: GARRETT R. és FIAL-féle
világhírű „Compound” gépeit

félstabil és stabil alakban, melyek más
gépekhez viszonyítva 40% tüzelő anyag
megtakarítással dolgoznak.

Legújabb szerkezetű 3—10 lóerejű **gőzcséplő** készleteket.

A legjobb **vetőgépek**

(tolóvetőkerék-rendszer) „Triumph” **vetőgépei.**

Mindennemű mag- és különböző mag-
mennyiség számára, váltókerékkel nélkül,
dombon avagy síkon, a legkönnyebb járás,
legnagyobb tartósság és mind a mellett a legolcsóbb ár által
tűnnek ki. A lehető legnagyobb munka-, idő- és pénzmegtaka-
ritást teszik lehetővé. — **Különlegességeket** széná- és

szalmaprések kézi használatra, kukoricza-
morszólók, cséplőgépek, járgányok gabona-
osták, trierök, ekek, hengerek és boronákban
a legújabb rendszer és elismert legjobb alkotás alkalmazása
mellett gyártanak és szállítanak.

Elvállal **malomberendezéseket.**

Olcsó árak. Kedvező **fizetési feltételek.**

Árjegyzék kívánatra **ingyen** és **bér-**
mentve küldetnek.

Megbízható vidéken lakó **ügynökök** kerestetnek.

KOLOZSVÁRT.

Ajánlja az újabb időben gazdagon és a legmoder-
nebb anyagokkal dúsán felszerelt

KÖNYVNYOMDÁJÁT,

mely különösen alkalmas minden olyan nyomtat-
ványok előállítására, melyeknek az izléses külső
belbecsét is emelni van hivatva.

Deák F.-utcza.

„ELLENZÉK” KÖNYVNYOMDA

Telefon 233.

De éppen olyan esinnal és lehető olcsó árban
készít mindennemű **egyszerű nyomtatvá-**
nyokat is és ezeknek nemcsak esinos, hibátlan,
hanem gyors előállításáért is felelősséget vállal.

Vidéki megrendeléseket a legpon-
tosabban teljesít.

Telefon 233.